

PÕLLUMAJANDUSLIKKE
NÕUANDEID KOLHOOSIDELE

A. MOLDER

**NOORHOBUSTE
KASVATAMINE KOLHOOSIS**

SUNDEKSEMPLAR

PÕLLUMAJANDUSLIKKE NÕUANDEID KOLHOOSIDELE

A. MOLDER

NOORHOBUSTE KASVATAMINE
KOLHOOSIS

RK

POLIITILINE KIRJANDUS
TALLINN 1949

Nõukogude hobusekasvatatajate ülesanded

Põllumajanduse tootmisharudes omab hobusekasvatus tähelepanuväärset kohta. Põllumajanduse tööprotsessi järjest rohkem rakenduvad mehaanilised jõuallikad — traktorid, kombainid jne. — ei kõrvalda hobust kui põllumajanduse tarvetele ja iseloomule kõige rohkem vastavat veojõudu tööst ega vähenda tema osatähtsust.

Hobuste tähtsus on suur ka transpordis ja armees. Nõukogude rahva Suure Isamaasõja ajal andsid kolhoosid Nõukogude armeele suurel arvul häid ratsa-, kahurväe- ja voorihobuseid. Nõukogude ratsavägi koos teiste väeliikidega purustas halastamatult saksa fašistlikud väed.

Sõda lõi nõukogude hobusekasvatusele raskeid haavu. Tugevasti sai saksa okupatsiooni ajal kannatada ka Eesti NSV hobusekasvatus. Meil tuleb tõhusat tööd teha hobusekasvatuse taastamiseks ja edasiarendamiseks.

Paljud kolhooside ja sovhooside eesrindlikud töötajad on saavutanud hobusekasvatuse alal silmapaistvaid tulemusi.

Tškalovi oblasti Gavrilovi rajooni kolhoosi „Alga“ tallimees Jamlev Minimbai sai ja kasvatas üles: 1939. a. 10 märalt 10 varssa; 1940. a. 12 märalt 12 varssa; 1941. a. 11 märalt 11 varssa; 1942. a. 25 märalt 25 varssa; 1943. a. 17 märalt 17 varssa jne.

Rostovi oblasti Orlovi rajooni kolhoosi „Leninets“ hobuste tõufarmi juhataja sm. I. F. Bondar sai mitu aastat järjest ja kasvatas üles 95 märalt 95 varssa. Kiievi oblasti Kagarbõki rajooni V. I. Lenini nimelises kolhoosis kõikus märade tiinestumine 1936.—1940. a. 95—96 protsendi piirides. Gurjevi oblasti Nivnboga rajooni kolhoos „Zana Talap“ sai 1943. a. 415 märalt 413 varssa; 1944. ja 1945. a. saadi Lamaruandi oblasti Dzegani rajooni Budjonnõi-nimelise kolhoosi hobuste tõufarmis 100 märalt 97 varssa.

Nimetamisväärseid tulemusi hobusekasvatuse alal on saavutanud ka Oorgu kolhoos Võisiku vallas Viljandimaal, keda autasustati Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimese järgu preemiaga, 1. Mai kolhoos Väätsa vallas Järvamaal ja Uue Elu kolhoos Raikküla vallas Harjumaal.

Igas kolhoosis peab olema küllaldaselt hobuveojõudu, et oleks tagatud kõikide tööde õigeaegne täitmine. Hobusekasvatuse taastamiseks ja edasiarendamiseks on vaja saada kõigilt paarituskõlblikelt märadelt varsad ja need üles kasvatada hea jõudlusvõimega hobusteks.

Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb kasutada eesrindlike hobusekasvatajate kogemusi ja teaduse saavutusi. Hobuste arvu suurendamine ja juurdekasvatatavate hobuste jõudlus sõltuvad sellest, kuidas on korraldatud noorhobuste üleskasvatamine, s. o. nende söötmine, hooldamine, treening ja tööleõpetamine.

Zootehniline teadus ja eesrindlikud hobusekasvatajad tõendavad, et hobusekasvatuse edukus ei olene mitte ainult tõuhobuse tõulisest väärtusest, tema omaduste järglastele edasiande võimest, vaid suurel määral järglaste üleskasvatamise tingimustest.

Nõukogude suure teadlase Mitšurini õpetuse kohaselt on loodud ja luuakse praktikas head loomaliigid ainult hea hooldamise ja pidamise tingimustes. Hea söötmine ja hooldamine on tähtsamaiks tingimusteks loomakasvatuses.

Akadeemik T. D. Lössenko ütleb V. I. Lenini nimelise Üleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia sessioonil 1948. aastal: „Peamine tee loomatõugude pidevaks täiendamiseks on seatud eesmärgile kõige paremini vastavate tõuloomade valik ja põlvnevus koos loomade aretamist vajalikus suunas soodustavate söötmis-, pidamis- ja hooldamistingimuste samaaegse parandamisega.“

Tiinete märade söötmine ja hooldamine

Vastsündinud varsa tervis ja edasine areng olenevad sellest, kuidas söödeti, hooldati ja kasutati tiinet mära. Tiine mära õigeks hooldamiseks on vajalik teada tema tiinestumise ja varssumise aega.

Kõikides kolhoosides, sovhoosides ja teistes riiklikes majapidamistes on veterinaararstid või -velskrid kohustatud teostama iga aasta juulist kuni oktoobrini kõikide paaritatud märade tiinuse kontrolli ja tiinete märade omanikele kaitsetunnistused välja andma.

Tiineid märasid tuleb juba varakult varssumiseks ette valmistada. Selleks eraldatakse nad eri gruppidesse ja teostatakse hoolikat järelevalvet.

Esimestel tiinuskuudel võib märaga töötada harilikel töödel, kuid teda ei tohi liialt väsitada. Tiinuse teisel poolel ei ole lubatav kasutada märasid rasketel ja samuti järskude pöörangute või tõugetega töödel. Ka ei tohi mära ehmatada ega lüüa.

Tiined märad vabastatakse 2 kuud enne ja 15 päeva pärast varssumist igasugustest töödest. 6. tiinuskuust alates võib märasid kasutada ainult kergetel töödel. Tiiinete märade töölerakendamise piiramine on tingitud sellest, et ettevaatamatu ja liialt raske töö võivad esile kutsuda nurisünnituse. Tööst vabastatud tiinetel märadel võimaldatakse iga päev vähemalt 3—4 tundi väljas liikuda, kaks nädalat enne varssumist tuleb neid iga päev üks tund jalutada.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata tiine mära õigele söötmisele ja selle kindlustamiseks vajalikule söötade varule.

Tiineid märasid tuleb sööta kindlatel kellaaegadel neli korda päevas. Soovitav on anda ööseks lisaannus koresöötä. Tiiinete märade söödaratsioon peab koosnema kore- ja toorsöötadest. Mitteküllaldase mineraalainete sisaldusega heintele anda lisaks mineraalsöötasid.

Söötä tuleb anda mitte ainult elatuseks, vaid ka loote arenemiseks ja tootmiseks, kui tiine mära töötab. Tiinuse kestus on märal keskmiselt 11 kuud. Loote arenemiseks esimestel tiinuskuudel ei tarvitse anda palju lisaöötä. Viimasel 3.—4. tiinuskuul aga, kui loode areneb kiiresti, tuleb mära söödaannust tunduvalt suurendada. Sündinud varss kaalub $\frac{1}{10}$ ema eluskaalust. Kui näiteks ema eluskaal on 500 kg, siis sündinud varsa kaal on umbes 50 kg. Praktika on näidanud, et kui tiine mära keskmine kaal on 400—500 kg, tuleb nelial viimasel tiinuskuul elatussöödale lisada 1.5—2 söödaühikut ja märadele kaaluga 600—700 kg 2—2,5 söödaühikut.

Tiine mära mitteküllaldane söötmine avaldab mõju mitte üksi tema tervisele ja loote arengule, vaid ka piimatoodangule pärast varssumist. Et mära piimaand esimestel kuudel pärast varssumist on täiel määral sõltuv tiinusaegsest söötmisest, tuleb tiinet mära nii tugevasti sööta, et ta varssumise ajaks oleks heas toitumuses.

Loote korrapäraseks arenemiseks ja nurisünnitusest hoidumiseks on tähtis, et söödaratsioon sisaldaks küllaldasel määral valku, mineraalaineid ja vitamiine.

Hobusekasvandustes teostatud uurimused on näidanud, et tihtipeale on abortide põhjuseks mitteküllaldane mineraalainete (kaltsiumi, fosfori) hulk ja vitamiinide puudus söödaratsioonis.

Tiinele märeale ei tohi sööta hallitusseenekestega kaetud, kopitunud, roiskunud ja märga või härmatisega kaetud sööta, mis võib esile kutsuda nurisünnituse.

Tiinetele märadele on parimateks söötadeks liblikõieline hein, kõrshein, kaer ja jämedad nisukliid. Eriti väärtuslik on liblikõieline hein: ristik, lutsern jt. Niisugune hein sisaldab palju valku ja mineraalaineid, mis on tiinele märeale väga vajalikud. Tuleb meeles pidada, et liblikõieline hein ühelt söödalt teisele järsul üleminekul põhjustab hobusel kõhukinnisuse ja tiirud, seepärast on soovitatav liblikõielisi heinu sööta koos teiste kõrreliste heintega. Põhkudest antakse suviviljapõhku. Märadele eluskaaluga kuni 350 kg võib anda koresööta kuni 10 kg ööpäeva kohta, märadele eluskaaluga 350—500 kg kuni 15 kg ja märadele eluskaaluga 600—700 kg kuni 20 kg.

Jõusöödana kasutatakse kõige rohkem kaera, mida võib anda tiinele märeale, olenevalt kehakaalust ja toitumusest, 3—6 kg ööpäeva kohta. Kaeru võib osaliselt asendada õlikookide või kliidega, kui koresööda puhul on puudus valgust. Varssumine langeb harilikult hobuste tallisolemise ajale, millal peamiseks söödaks on kuivsööt. Sel puhul tuleb tiinetele märadele anda ka toorsöötasid: porgandeid, söödapeete või kaalikaid. Eriti kasulikud on punased porgandid, sest nad sisaldavad palju vitamiine. Märadele eluskaaluga kuni 450 kg antakse 8—12 kg juurvilja. Enne tarvitamist tuleb juurvili puhtaks pesta ja peenendada. Hoiduda riknenud juurvilja söötmisest. Mineraalsöötadest antakse

tiinetele märadele kaltsiumi- ja fosforitarbe rahuldamiseks 40—60 g kondijahu või söödakriiti ja 20—40 g keedu-soola päevas. Soola võib söödalavasse ette anda suurema tükina, et see oleks alati lakkuda. Kondijahu on võimalik valmistada kodusel viisil. Selleks korjatakse tapetud loomade kondid, põletatakse need ahjus ja taotakse pulbriks.

Joogivesi tuleb muretseda talli aegsasti, et ta jootmise ajaks soojeneks talli temperatuurini. Vett võib märele joota niipalju kui ta joob.

Külm vesi võib esile kutsuda nurisünnituse, eriti siis, kui tiine mära pole külma veega harjunud.

Senisest suuremat tähelepanu tuleb pöörata idandatud terade söötmisele. Idandatud terad on mahlakad, magusa maitsega ja vitamiinirikkad. Idandamine tõstab ka nende seeduvust. Idandamiseks tuleb teri leotada 18—20° C vees. Kui terad on küllalt pehmed, kallatakse vesi pealt, puistatakse terad 5—8 sm paksuse kihina põrandale ja kaetakse viljakottide või riidega. 2—3 päeva pärast segatakse terad hästi läbi. Idud väljuvad umbes 4-ndal päeval. Idandatud teri võib sööta algul 50 grammi päevas (kuivade teradena arvestatud). Järk-järgult suurendatakse normi 500—600 grammini päevas. Idandamiseks võib tarvitada kaeru, otri, rukkeid, ka herneid, vikki ja ube. Idandatud vilja on väga kasulik anda kõikidele hobustele, eriti aga tiinetele märadele, noorhobustele ja tõutäkkudele paaritushooajal.

Väga oluline tiinete märade pidamise juures on neile liikumise võimaldamine, kas vabalt koplis või jalutades. Kui tiinele märele ei võimaldata iga päev korrapäraselt liikumist, on varssumine raske.

Märade tallis tuleb sisse seada kindel režiim. Tiiinete märade hooldajaiks ja samuti nendega töötajaiks tuleb valida tublid inimesed, kes hobuseid tunnevad ja armastavad.

Põllumajandusliku artelli põhikirja järgi kinnistatakse tallimehed vähemalt kolmeks aastaks. Tallimehed peavad valvama märade järele ja hoolitsema nende korraliku söötmise ning kasutamise eest.

Imetajate märade söötmine ja pidamine

Varsti pärast varssumist anda märele juua leiget vett. Sööta — kliisid roka näol ja heakvaliteedilist heina — soovitakse anda alles 5—6 tunni pärast. Esimestel päevadel, kuni mära kosumiseni, tuleb teda sööta mõõdukalt ja täielikule söödaratsioonile võib üle minna alles 6.—8. päeval pärast varssumist. Heinu võib sööta kiirustüübilistele (traavlitele ja puhtatõulistele) märadele 8—10 kg ja sammutüübilistele märadele 11—14 kg. Väga kasulik on anda märele esimestel päevadel pärast varssumist 0,5 kg lina-seemneid päevas keedetult või jahuna.

Kevadel on soovitatav anda varssunud märadele värskelt niidetud rohtu 6—10 kg päevas. Ordenikandja V. T. Halnov ütleb: „Esimestel päevadel pärast varssumist me joodame märele vähehaaval sooja vett, söödame kliisid, kaerajahu ja vähesel hulgal heinu. Kaeru me neil päevil ei sööda. Kui märele on palju piima, nii et varss ei jõua seda ära imeda, siis lüpsame piima ülejäägi välja. Neljandast päevast pärast varssumist anname märele kaeru, nende hulka järkjärgult suurendades. Samuti anname imetavaile märadele toorsöötasid: söödapeete ja porgandeid.“

Tuleb jälgida märade piimaandi, udara ja nisade seisukorda. Imetavale märele tuleb vaadata kui piimaloomale ja sellele vastavalt korraldada tema söötmine ning pidamine. Tuleb luua soodsad eeldused piima tootmiseks. Esimestel kuudel on emapiim vastsündinud varsale ainsaks toiduks. Varsa kehakaal suureneb nende toitainete arvel, mida ta saab emapiimaga.

Imetaja mära söötmine peab olema rajatud piimaproduktiooni kindlustamisele. Mära piim on valkude ja rasva poolest vaesem kui lehmapiim, suhkrusisaldus aga on suurem.

Liblikõielised heinad sisaldavad eriti palju valkusi, mineraalaineid ja vitamiine. Peale liblikõieliste heinte tuleb anda heakvaliteedilist niiduheina, nii et koresöödaratsioon sisaldaks pool niidu- ja pool liblikõieliste heina.

Parimad jõusöödad on kaer ja nisukliid. Osa kaeranormist võib asendada odraga. Peale nende on väga kasulik imetajale märele sööta idandatud teri ja õlikooke.

Tallisoleku ajal on imetajaile määradele eriti vajalik anda toorsöötasid, sest need soodustavad seedeelundite tegevust ja tõstavad piimatoodangut. Toorsöötadest on paremad porgand ja söödapeet. Võib sööta ka täiesti heakvaliteedilist silo.

Mineraalainetest on vajalik keedusool, mida arvestada hobuse kohta 20—40 g päevas. Keedusool ehk soolakivi on soovitatav asetada molliga sõime vabalt lakkumiseks.

Imetavaid mäsasid tuleb sööta 3—4 korda päevas. Söödaratsiooni õigeks määramiseks ja selle kontrollimiseks on vajalik imetajaid mäsasid iga kuu kaaluda. Kui on märgata mära kehakaalu langust või varsa nõrka arenemist, tuleb söödaratsiooni suurendada.

Suvisel ajal on imetaja mära põhisöödaks karjamaasööt. Hea kamarakoostisega ja rohukasvuga karjamaal sööb 500-kg eluskaaluga mära 30—40 kg rohtu ja rohkemgi. Sellest söödakogusest ei jätku elatussöödaks ja piima produtsseerimiseks, seepärast tuleb märele anda lisasööta. Kõige kohasemaks lisasöödaks on kaer, mida antakse hea karjamaa korral 2—3 kg. Kaera võib asendada ka odraga. Halvema karjamaa puhul tuleb anda peale kaerte veel 3—4 kg heinu.

Märade piimaproduktioonile ja varsa arenemisele mõjub eriti soodsalt karjamaal söötmine. Niidetud värske rohuga sööta vaid neil juhtudel, kui karjamaal söötmine pole võimalik.

Emataguste varssade kasvatamine

Alates esimestest tundidest pärast sündimist tuleb varssa ümbritseda suurima tähelepanuga. Esimestel elukuudel, kui varss ei ole veel küllalt tugev, on oht haigestumiseks kõige suurem.

Esimese kahe kuu jooksul on varsa ainsaks söödaks emapiim, mis on rikas valkude poolest ja millel on terendavad omadused. Peale selle sisaldab emapiim magneesiumsoolasid, mis mõjuvad kõhtulahtistavalt ja on vajalikud vastsündinu sitke rooja — mekooniumi ehk soolepigi — kõrvaldamiseks. Kõhukinnisuse korral tuleb teha klistiiri.

Varsti pärast sündimist hakkab varss ema udarat otsima, mille juures teda tuleb aidata. Udar tuleb enne seda leige veega pesta ja puhta rätiga kuivatada.

Kui varss on terve ning tugev ja kui märal on piima küllaldaselt, siis võib 3.—4. päeval pärast varssumist mära koos varsaga välja jalutama lasta, esialgu 30—40 minutiks, hiljem kauemaks.

Külmal ajal, kui lumi on veel maas või maa pole kuiv, tuleb jalutamisel jälgida, et varss maha ei heida. Külmade, vihmaste ja tuuliste ilmadega ei tohi nõrgemaid varssu üldse jalutuskäigule lasta.

Sündinud varssa tuleb sõbralikult kohelda. Karmi kohtlemise puhul muutub varss kartlikuks ja araks. Niisugust varssa on hiljem raskem välja õpetada ja tööle rakendada.

Imetamisperiood on varsa arenemisel väga suure tähtsusega. Sel ajal varss kasvab väga kiiresti ja vajab selleks küllaldaselt määralt toitaineid. Tori Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi andmeil on esimese poole aasta jooksul tori tõugu varssade ööpäevane juurdekasv 1,05 kg, eesti tõugu varssadel 0,9 kg ja ardenni tõugu varssadel 1,1 kg. Esimesel kuuel elukuul on varsa juurdekasv väga kiire ja ta saavutab poole täiskasvanud looma kaalust. Esimese aasta lõpuks on tema kaal juba $\frac{2}{3}$ täiskasvanud looma kaalust.

Imetajate märkega ei ole lubatud töötada enne 15 päeva möödumist varssumisest. Algul rakendatakse neid majandi lähedal kergematele töödele. Varss käib ema all imemas väga sageli, tähelepanekute järgi 20—30 korda öö-päevas, seepärast peab ta kogu aeg, ka töötamise ajal ema lähedal viibima. Sel põhjusel ei tohi imetavaid märasid määrata kodust kaugemale tööle ja kiiretele sõitudele. Töö juures teha peatusi varsa toitmiseks: esimese kahe kuu kestel iga tunni järel, hiljem iga 2—3 tunni järel.

Kui mära varssumisel või varsti pärast varssumist lõppes, või mingil teisel põhjusel ei saa varssa imetada, tuleb varss lasta teise imetava mära juurde. Mära peab olema täiesti terve ja tema varssumise aeg peab olema ligilähedane varsa ema varssumise ajale.

Varssa võib joota ka kunstlikult lehmapiimaga. Selleks tuleb lehmapiim lahjendada $\frac{1}{3}$ leige keedetud veega ja

lisada ühe liitri piima kohta üks supilusikatäis suhkrut. Piima joota kummilutiga varustatud pudelist. Joodetav lehmapiim peab olema tingimata värske ja 25—30° soe, kõige parem on joota vastlupstud piima. Varssa joota korrapäraselt iga 1—2 tunni järel kuni 4—5 kuu vanuseks saamiseni, hiljem piisab 4—5-kordsest jootmisest. Üldiselt peab joodetav piimaannus vastama selle tõu märade keskmisele piimaproduktsioonile. Juhul, kui märal on piima vähe, anda varsale kalamaksaõli 1 teelusikatäis kuni 2 supilusikatäit päevas.

Esineb juhtumeid, kus varssumine toimub 20—30 päeva enne aega. Enneaegsed varsad on nõrgad, seisavad halvasti või ei seisa üldse jalul, ei rooja ilma klistiirit ja külmetaavad. Enneaegseile nõrkadele varssadele tuleb pöörata erilist tähelepanu, määrata neile hoolas järelevalve ja teha kõik nende säilitamiseks.

Uhe kuu vanust varssa tuleb järk-järgult harjutada lisa-söödaga. Varsad söövad meeleldi lehmapiimaga niisutatud kaeru, otri ja kliisid. Lisasöötmist alustada väikeste, 100—200-grammiste, annustega päevas ja suurendada need annused teise kuu lõpuks 0,5 kilogrammini. Neljanda elukuu lõpuks peaks varsa lisa-söödaannus olema 1,5—2,5 kg, oledes varsa tõust.

Headel, kõrge toiteväärtusega taimestikuga karjamaadel pole erilist vajadust varsale lisa-sööta anda, harilikel vähese toiteväärtusega karjamaadel aga tuleb imevatele varssadele teisest elukuust alates anda lisa-sööta kliide või pressitud kaerte näol 0,3—0,7 kg päevas.

Lisasöötmist tuleb karjamaaperioodil organiseerida eraldi ruumidesse paigutatud künadest ja talliperioodil sulgudesse paigutatud vastavatest moldidest. Talliperioodil võib imevad varsad eraldada lisa-sööda andmiseks eri ruumi.

Varssade võõrutamine

Varsad võõrutatakse tavaliselt 6 kuu vanuselt. Kui emal piima jätkub, on väga soovitatav varssa kauem ema järel pidada. Vara (3—4-kuiselt) võõrutatud varsad tunnevad ema järele igatsust, söövad vastumeelselt ja jäävad kasvus

seisma, hiljem võõrutatud varsad on märksa tugevamad ja taluvad võõrutamist hästi.

Täkkvarssa, kellest eeldatakse sugulooma, on soovitav pidada ema juures keskmiselt kuu aega kauem kui mära-varssa.

Esimeses hobusekasvanduses (Moskva oblast) võrreldi 6-kuiselt ja 8—9-kuiselt võõrutatud varssu. Kuni kahe aasta vanuseni säilis oluline vahe hiljem võõrutatud varssade kasuks. Pikem imetamisaeg ei avaldanud loote arenemisele (kui mära oli uuesti tiine) ega mära piimaproduktioonile kahjustavat mõju.

Võõrutatud varssadele tuleb rajada kuiva kõva pinnasega ja hea rohukasvuga koplid.

Samuti tuleb võõrutatud varssadele korrastada ruum, kas kogu varssade rühmale ühine või jälle avarad sulud, millest igäihesse mahub kaks varssa. Tallid peavad olema kuivad, puhtad ja hea valgustusega.

Varssa soovitatakse võõrutada järsku, mitte pikkamööda. Võõrutatud varsad tuleb rühmitada 2—3 kasvueeliseks rühmaks. Ühe rühma moodustavad näiteks veebruaris ja märtsis sündinud, teise rühma aprillis ja mais sündinud ja kolmanda rühma juuni- ja juulikuus sündinud varsad.

Võõrutamist on parem läbi viia päevase söötmise ajal. Kõik võõrutamisele määratud varsad tuleb eraldada varssade ruumi või sulgudesse, kuhu on aegsasti heinad valmis pandud. Märad aga aetakse karjamaale või neid kasutatakse harilikel töödel.

Kui mära on rikkaliku piimaanniga ja piimaand peale võõrutamist püsib, tuleb udar põletiku vältimiseks tühjaks lüpsa.

Võõrutamisjärgseil päevadel tuleb varssade järele sisse seada ööpäevane valve. Riiakaid varssu tuleb rahustada hüüetega, rahutuid ja närvilisi aga julgustada häälitsemise ja silitamisega.

Võõrutatud varsad peetakse 2—3 päeva tallis. Sel ajal ei anta neile ööseks kaeru. Neljanda päeva hommikul võib nad pärast söötmist karjamaale lasta. Külmade tulekul karjatamisvõimalused järk-järgult vähenevad ja asenduvad lõpuks igapäevase jalutamisega majandi juures olevas koplis. Talvisel ajal tuleb varssu pärast jalutuskäiku õle- nuustikuga hõõruda ning puhastada.

Talliperioodile üle minnes tuleb täkkvarsad märavarssadest eraldada, sest sel ajal ilmnevad neil sugulised instinktid.

Kevadel, niipea kui maa on tahenenud, lastakse sälud koplisse. See tugevdab varssade lihastikku, südant ja kopsusid ning tekitab söögiisu, ühtlasi on see vahelülks sälgude karjamaasöödale üleviimisel.

Vologda oblasti Tserpobetski rajooni kolhoosi „Krasnoje“ hobusefarmi juhataja I. V. Naumon räägib oma töökogemustest järgmist: „Varssade võõrutamist alustasime me 15. septembril. Selleks ajaks olid imevad varsad üle 6 kuu vanad, hea kasvuga ja tugevad. Sulgudesse paigutasime sälud paariviisi, täkksälud määrasälgudest lahus. Seejuures pidasime silmas, et nad vanuselt ja suuruselt üksteisega sobiksid.

Võõrutamise ajaks olid meie varsad harjutatud nii teravilja kui ka koresööta sööma. Nad lasksid end puhastada ja päitsed pähe panna. Võõrutamispäeval jälgis meie brigaad hoolikalt oma kasvandike käitumist.

Kõigepealt selgus, et paljudele varssadele ei olnud nende naabrid meelejärele. Sokol ja Ekspress esimesel kohtumisel sõbrutsesid. Siis näis, et kõik läheb hästi, sest mõlemad varsad lähenesid kaertega täidetud künale. Vaevalt aga jõudis Ekspress Sokolile läheneda, kui viimane tõmbas kõrvad pea ligi ja tema kabjalöök riivas Ekspressi rinda. Kui Sokol hakkas isuga kaeru sööma, tahtis ka Ekspress künale läheneda, kuid Sokol ähvardas uut hoopi anda ja näljasel Ekspressil tuli taganeda sulu kaugemasse nurka.

Niisugust paari oli võimatu kauemaks ühte jätta. Riikas Sokol tuli paigutada Margiga ühte sulgu, rahulik Ekspress aga Lessoga paari. Uued paarid olid igati sobivad.

Selliseid ümberpaigutusi tuli teha teistegi varssadega. Esines juhtumeid, kus ka teine ümberpaigutus ei andnud tulemusi ja varssade kooselu ei sobinud. Kõige kräbedam täkksälg Igork ja määrasälg Veta ei sobinud ühegagi paari. Me otsustasime need riukuked paigutada ühte sulgu. Juba esimesel kohtumisel läksid nad kaklema, kuid üksteist nad ei kartnud.

Kaklus ei kordunud. Ja peaaegu kogu talve elasid nad rahulikult koos. Me lahutasime nad siis, kui tekkis enne-aegse paarituse oht.

Sulgudesse paigutamisest alates hakkasime varssu ka iga päev puhastama.

Võõrutatud varssu söötsime hästi, nende päevane sööda-ratsioon koosnes 4 kg kaertest, 5 kg heintest ja 2—3 kg porgandeist. Kui me varssadele esimest korda porgandeid andsime, siis enamik neist loobus sellest harjumata söödast. Siis katsusime katkilõigatud porgandite ja kaerte segu süüta, ka seda nad ei sünnud. Varsad sõid kaerad ära, porgandid aga jätsid järele. Siis otsustasime selle segu teisiti koostada: peenendasime porgandid teradesuurusteks tük-kideks ja segasime kaertega. Sellest hetkest peale, kui varsad olid porgandeid maitsnud, said need neile lemmik-roaks.“

Varsade söötmine pärast võõrutamist

Võõrutatud varss nõuab esimestel kuudel suurt tähelepanu. Sageli hakkavad varsad kohe võõrutamise järel põdema ja nende kasv jääb seisma. Korratu ja kehv söötmine on üheks tähtsamaks võõrutatud varssade kasvu pidurdavaks teguriks.

Võõrutatud varssade söötmine peab olema mitte ainult küllaldane, vaid ka mitmekesine. Ainult kaerte ja heintega söötmisel esineb valkude, mineraalainete ja vitamiinide puudujääk. Kõik need ained on aga arenevale organismile tema intensiivseks kasvuks, lihaste ja luude tugevnemiseks, hädavajalikud.

Võõrutatud varsale tuleb eraldada kõige parema kvaliteediga söödad. Joomiseks anda puhast värsket vett. Vesi ei tohi olla külm.

Parimaiks söötadeks võõrutatud varsale on pressitud kaer, purustatud mais, nisukliid, lina- ja sojakoogid, porgandid, lutsern, ristik ja kõrreline hein.

Esimestel päevadel pärast võõrutamist peab varss saama küllaldaselt hulgal häid söötasid: pressitud kaeru 3—4 kg, heinu 4—5 kg, nisukliid 0,5 kg ja porgandeid 2—4 kg. Jõu-

sööda andmiseks on soovitatav kasutada lahtisi, äratõstetavaid söödakünasid, heinad tuleb panna madalal asetsevasse sõimesse.

Võõrutamisjärgseil kuudel peab jõusööt söödaratsioonis ületama koresööda hulga. Aasta vanustele varssadele antakse kore- ja jõusööta söödaratsioonis võrdselt. Liblikõielisi ja kõrrelisi heinu on soovitatav anda võrdselt. Liblikõieline hein sisaldab rikkalikult valkusi, mineraalaineid ja vitamiine. Seda sööta ei tarvitse palju anda, sest see kutsub esile kõhu puhetuse. Osa kaeru asendada valgurikaste söötadega, näiteks õlikookidega või kliidega, kuni pooles koguses üldisest jõusööda ratsioonist. Haigete ja nõrgalt arenenud varssade täiendaval jootmisel lehmapiimaga tuleb piima lahjendada $\frac{1}{3}$ osa keedetud veega ja lisada ühe liitri joogisegu kohta üks supilusikatäis suhkrut. Joota 4—5 korda päevas ja koguses, mis vastab mära piimaproduksioonile varsa vastavas vanuses.

Võõrutatud varssadele on väga vajalik sööta porgandeid, kui kõrgeväertuslikku sööta, mis sisaldab rauda, ja A-vitamiine, on suhkrurikas ning tuntud oma dieetiliste omaduste poolest. Söötmise eel tuleb porgandid puhtaks pesta ja peenendada.

Mineraalaineist anda võõrutatud varssadele tingimata keedusoola. Keedusool, arvestusega 15—20 g päevas, panna sulgudesse asetatud väikestesse moldidesse, kust noorhobused saavad seda vabalt, organismi vajaduse järgi lakkuda.

Peale keedusoola on soovitatav anda varssadele kondijahu, söödakriiti ja kloorkaltsiumi. Võõrutatud varssa tuleb sööta viis korda päevas. Söötmine tuleks korraldada järjades järjestuses: koresööt, toorsöödad, jootmine ja jõusööt.

Professorid I. S. Popov ja V. P. Dobrõnin soovivad võõrutamisjärgsel ajal, kuni nelja aasta vanuseni, kasutada tõunoorhobuste söötmiseks järgmisi söödainorme: (Vt. tabel lk. 16.)

Vanus	Sammuhobuste tõugudesse kuuluvad noorhobused			Vanus	Kiirushobuste tõugudesse kuuluvad noorhobused		
	eluskaal	söödaühikuid	seeduvat valku		eluskaal	söödaühikuid	seeduvat valku
6—12 kuud	(300	8,0—9,0	0,84—0,94	6—12 kuud	(200	5,0—5,8	0,52—0,61
	(350	8,9—9,9	0,93—1,04		(250	6,2—7,0	0,65—0,73
	(400	9,7—10,7	1,02—1,12		(300	7,3—8,1	0,77—0,85
	(450	10,3—11,3	1,08—1,19		(350	8,1—9,9	0,85—0,93
	(500	10,8—11,8	1,13—1,24		(400	8,9—9,7	0,93—1,02
12—18 kuud	(400	9,0—10,0	0,81—0,90	12—18 kuud	(300	6,7—7,5	0,57—0,67
	(450	10,0—11,0	0,90—0,99		(350	7,7—8,5	0,69—0,76
	(500	10,7—11,7	0,96—1,05		(400	8,5—9,3	0,76—0,84
	(550	11,3—12,3	1,02—1,11		(450	9,1—9,9	0,82—0,89
	(600	11,9—12,9	1,07—1,16				
(650	12,6—13,6	1,13—1,24					
18—24 kuud	(500	10,5—11,5	0,84—0,92	18—24 kuud	(350	8,0—8,7	0,69—0,70
	(550	11,0—12,0	0,88—0,97		(400	8,4—9,1	0,67—0,73
	(600	11,5—12,5	1,02—1,11		(450	8,7—9,4	0,70—0,75
	(650	12,0—13,0	0,96—1,4		(500	9,0—9,7	0,72—0,78
	(700	12,5—13,5	1,00—1,08				
24—48 kuud	(600	11,0—12,0	0,82—0,90	24—48 kuud	(400	8,3—8,9	0,60—0,67
	(650	11,5—12,5	0,86—0,94		(450	8,7—9,3	0,65—0,70
	(700	12,0—13,0	0,90—0,97		(500	9,0—9,6	0,68—0,72
	(750	12,5—13,5	0,94—1,01		(550	9,3—9,9	0,70—0,74
	(800	13,0—14,0	0,97—1,05				

Tori hobusekasvanduses antakse võõrutatud varssadele söötasid järgmistes kogustes: koresööta 6—8 kg, jõusööta 5—7 kg ja toorsööta 2—4 kg päevas.

Need noorhobuste söödanormid annavad ainult üldise juhendi noorhobuste toitainete tarbest. Nende alusel tuleb koostada igas majandis söödaratsioonid, arvestades hobuste tõugu, talvise ja suvise söötmise iseloomu ja teisi noorhobuse kasvule mõju avaldavaid tegureid. Söötmisnormide kindlaksmääramisel tuleb jälgida noorhobuse konditsiooni ja arenemist, selleks hobuseid perioodiliselt kaaludes.

Suvel sööta noorhobuseid kultuurkopleis. Kui koplis on

sööta vähe, siis anda lisaks jõusööta, täkkudele rohkem kui märadele. Talvisel söötmisel ei tohiks 1,5—2-aastaste sälgude päevane koresöödaannus tõusta üle 9 kg ja korraga ei tule anda üle 2 kg. Ka jõusööta ei ole soovitatav anda üle 1,2—2 kg, vastasel korral ei seedi noorhobused sööta korralikult.

Noorhobuste seedeelundid on väikese mahuga, seepärast tuleb neid sööta sageli, vähemalt 5 korda päevas. Söötade etteandmise järjekord on järgmine: koresööt, toorsööt, jootmine ja lõpuks jõusööt.

Noorhobuste söötmine on teisel talvel ekstensiivsem kui esimesel: koresööda hulka suurendatakse 2—3 kg võrra, sellest 1—2 kg suviviljapõhku, samuti suurendatakse toorsööda kogust 3—6 kg võrra. Jõusööda kogust vähendatakse. Peale selle tuleb neile arvestada 25—30 g keedusoola päevas, mida sööta eespool kirjeldatud viisil.

Tori Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi poolt väljatöötatud noorhobuste söötamise normid võõrutamisest kuni 2,5 aasta vanuseni Eesti NSV-s olevate tõugude kohta.

Vanus kuudes	Eluskaal kg-des	Söödaühikuid	Seeduvat valku (kg)	Seeduvat valku sü kohta (g)
6—12	250	5,9	0,74	125—115
	300	6,7	0,84	
	350	7,5	0,93	
	400	8,1	0,93	
	450	8,6	0,99	
12—18	350	7,0	0,73	105
	400	7,5	0,79	
	450	8,3	0,87	
	500	8,9	0,93	
	550	9,4	0,99	

EXHIBIT. 100. 1957

Vanus kuudes	Eluskaal kg-des	Sööda-ühikuid	Seeduvat valku (kg)	Seeduvat valku sü kohta (g)
18—24	400	7,2	0,68	
	450	8,0	0,76	
	500	8,7	0,87	
24—30	450	7,8	0,68	85
	500	8,5	0,72	
	550	9,0	0,76	
	600	9,4	0,80	
	650	9,8	0,83	
	700	10,2	0,87	

Noorhobuste tööleõpetamine

Varssade õpetamist tuleb alustada juba siis, kui nad on veel ema järel. Järjekindel puhastamine, jalgade ülestõstmine, kapjade puhastamine ja värkimine, päitsete pähepanemine ja talutamine, — see kõik on väga oluline.

Hästiarenenud noorhobuseid harjutatakse tööle kaheaastaselt, kasvus kängujäänud noorhobuseid, 2,5-aastaselt.

Noorhobuste õpetamist alustatakse nende talutamisega päitsetega, suulised suus. Seejärel harjutatakse noorhobust sedelga, rangide ja leidega. Koos rakmetega jätta noorhobune latrisse kinniseotuna 2—3 tunniks päevas. Rakmed olgu hobusele sobivad. Suvel on kõige parem rakendada noorhobune käru ette, sest see ei lähe nii kergesti ümber. Talvel õpetada noorhobust kerge saani või ree ees. Esimestel päevadel rakendada hobust kolmekesi: üks hoiab hobust rakmeist, kaks rakendavad veoki ette. Etterakendatud noorhobust tuleb algul kahekesi talutada ja kolmas juhib ohjadest. Ohje ei tohi liialt pingutada. Nii harjub noorhobune rahulikult kohalt liikuma, seisma jääma ja pöördeid tegema.

Kui noorhobune on rakmetega ja ohjadest juhtimisega juba harjunud, vajatakse abilisi ainult etterakendamise ajal. Esimestel päevadel püüda liikuda ainult sammu või kerget traavi. Harjutamine ei tohi kesta algul üle 30—40 minuti päevas (3—4 km). Harjutamisaega tuleb järk-järgult pikendada ja umbes ühe kuu möödumisel sõita harjutamisel 6—8 km päevas.

Et hobuse suud mitte vigastada, on soovitatav suulised puhta lapi või marliga üle mähkida. Harjutamise ajal tuleb hoolega jälgida hobuse kaela rangide all. Kui on märgata pigistusi, tuleb harjutamine lõpetada.

Kui noorhobune on töötama õpetatud, siis võib teda esialgu (3-aastasena) kasutada ainult kergematel töödel, nii, et tööks kulub pool tema normaalsest veojõust, s. o. 7—8 protsenti hobuse kehakaalust. Esimesel paaril töökuul ei töötata noorte hobustega tervet päeva.

Sisukord

Nõukogude hobusekasvatajate ülesanded	3
Tiinete määrade söötmine ja hooldamine	4
Imetajate määrade söötmine ja pidamine	8
Emataguste varssade kasvatamine	9
Varssade võõrutamine	11
Varssade söötmine pärast võõrutamist	14
Noorhobuste tööleõpetamine	18

Vastutav toimetaja I. Jürisson.

Tehniline toimetaja V. Alev.

A. Мэлдер. Выращивание жеребцов в колхозе.

На эстонском языке.

50 kop.

A-17909

16

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00495333 9

49 961